

SAGA O HERCEG NOVOM

Jedan od najznačajnijih kulturnih događaja za Herceg Novi i Crnu Goru bilo je objavljivanje knjige „Herceg Novi - 22 sage o kulturnom blagu“, historičara umjetnosti, dugogodišnjeg turističkog poslenika i profesora Lazara Seferovića. U nju je satkao cijeli naučno – istraživački rad o svom gradu, zajedno sa umjetničkim fotografijama Voislava Bulatovića. Mnogo toga možemo naći u 384 strane i na 750 fotografija. Lazar Seferović je priče nazvao sagama, jer su one protkane legendom i mitom, a to se kroz istoriju nakupilo u narodnom vjerovanju i pričama, dok nauka danas otkriva da li su te legende bile istinite.

Nazivi saga, koji govore o temama u ovoj knjizi su: Iz duboke tame praistorije; Tragovi spomenika antičke kulture; Vrhunska djela preromaničke umjetnosti; Čudesne freske u Bijeloj; Skladnost arhitekture Sv. Sergija i Vakha na Podima; Vrhunski dometi fresko slikarstva u Savini; Umjetničko djelo starih neimara; Kulturna njedra grada – Riznica manastira Savina i Zlatno doba bokeških ikonopisaca – Freske i ikonostasi. Koliki je značaj dat kulturnoj istoriji, jer je ova knjiga nastala na osnovu ranije „Umjetničko blago Herceg Novog“, govori i to što se tek u desetoj sagi nove knjige govori o osnivanju i usponu grada, a potom slijede: Vedute Herceg Novog u evropskim atlasima; Bokeška sela i naselja hercegnovskog podneblja – sinteze ruralnog i urbanog; Osamdesetdevet sakralnih dragulja; Grad monumentalnih tvrđava; Kulturni lavirint – arheološke i kulturološke zagonetke; Hercegnovski likovni umjetnici 20. vijeka; Hercegnovska likovna scena na početku 21. vijeka; Kulturna baština u institucijama i drugim ambijentima grada i okoline; Grad koji ima dušu u djelima pjesnika, pisaca i putopisaca; Umjetnička škola na Savini od Lubarde i Milunovića do Dada Đurića i Voja Stanića; Bogatstvo muzičkog izraza – izvori muzičke tradicije i Pejzažna arhitektura i prirodne vrijednosti grada i okoline.

Prva saga vezana je za praistorijsko razdoblje, planinu Orjen i otkriće pećine Vranjaj koja se upoređuje sa peraškom pećinom. No, nova pećina nalazi se na 900 metara nad morem, a Spila na 300 metara, dakle, mnogo je nepristupačnija i to je otkriće poznatog novskog arheologa Ilije Pušića iz 1980. godine. Ovom sagom je pećina sada bliža čitaocima, a nalazi o njoj dosežu do 4000 godina p.n.e., čime se arheološki produbljuje hercegnovsko podneblje.

- Emocija me potakla da doživim grad slično mladom bosanskom kralju Tvrtku 1382. godine kada je četiri ljeta mislio, osvajajući ove krajeve – gdje, na kojem mjestu da udari temelje gradu novome kojega je tada nazvao Sveti Stefan. Tvrtko je, prije svega, imao viziju privredne snage ovog grada, u odnosu na takmaca Dubrovnika, ali i likovnu viziju da ga postavi naspram ulaza u najljepši zaliv Mediterana – Boku Kotorsku, u podnožju najviše planine na cijelom Jadranu – Orjena, visokog 1895 metara. Tvrtko će ovdje ostati 100 godina, a grad će doživjeti najveću renesansu pod Hercegom Stjepanom Kosačom, koji je digao grad na toliki nivo da je ozbiljno uzdrmao konkurentni Dubrovnik i Kotor, koji su tada već bili priznati i poznati evropski gradovi. Herceg Novi je, što je interesantno, devet puta rušen i podizan kao drevna Homerova Troja. Prvo je bio 100 godina pod bosanskom državom kao najmlađi srednjovjekovni grad, 200 godina pod Turcima sa kratkim prekidom Španjolaca, 200 godina pod Venecijom, pa 100 godina pod Austrijom sa prekidima Francuza, Engleza, Rusa itd. I tek od 1918. godine postaje slovenski grad, u pravom smislu riječi. No, slovenska kultura u ovom gradu razvija se mnogo ranije, u našim spomenicima kulture iz preromanike, od 9 - 11. vijeka, postojala je bogata kulturna tradicija prije nego što je sam grad nastao kao takav, priča nam prof. Lazar Seferović, veliki poznavalac i istinski zaljubljenik u sopstveni grad, što zaključujemo i na osnovu njegove zanimljive priče, ali i ushićenja sa kojim govori o njemu.

Termin „blago“ prof. Seferović upotrebljava u značenju ukupnog historijskog nasljeđa od praistorije do danas, i nije isključivo gledan kroz prizmu kulturne antropologije. Buduća istraživanja pokazaće da ima još dovoljno kulturnih vrijednosti koje bi zasigurno zavrijedivale da budu uvrštene među ovom prilikom odabrane.

- Za razliku od Kotora i Dubrovnika koji su gradovi ambijentalne arhitekture i monumentalnih zidina, samo bogatstvo Herceg Novog je to što je grad tvrđava i kula. Španjola se uzdiže na visini 170 metara amfiteatralno nad morem, Kanli Kula je na visini od 80 metara iz 16. vijeka, a Forte Mare je na samoj obali, gdje je bilo jezgro bosanskog grada iz 15. vijeka. Morska tvrđava je primjer svih promjena civilizacija, a rekonstruisana je u venecijanskom duhu. Tu su i tvrđave na ulazu u Boku: Mamula (s koje nije ispaljen nijedan metak, a podignuta od korčulanskog kamena), tvrđava Arza, te Prevlaka koja je

danas u Republici Hrvatskoj. Tvrđave su arhitektonski, monumentalni ambijent koji je Boku Kotorsku štitio od bilo kakvog napada. Postavlja se pitanje - gdje su bile luka i fabrika čoje. Solila su bila još u antičko vrijeme na rijeci Sutorini, a mnogi stručnjaci smatraju da je možda tu grad nastao, ali ako i jeste, to je bila drvena konstrukcija. Mnogo je kulturoloških zagonetki, ali i arheoloških u vidu trougla Herceg Novi - Rose - Njivice, jer budući istraživači, naročito podvodni, doći će do nalaza koji bacaju jače svjetlo na cijelu Boku Kotorsku, a ona ih još uvijek sanja i čeka.

„Iako su sage (priče) samo donekle naslonjene jedna na drugu, one čitaocu daju mogućnost neposredne opservacije pojedinih djela i epoha, one ga vode u različita područja kulturnog blaga ovog kraja, u hercegnovske otvorene prostore, crkve, manastire, muzeje, riznice, zaužbine, arhive, galerije, biblioteke, koncertne i pozorišne dvorane, ateljee. Isto tako i na scene gdje su nastupali i danas nastupaju i izlažu hercegnovski umjetnici širom Evrope i svijeta.“¹ Posebno su obrađene vedute Herceg Novog u evropskim atlasima, jer na osnovu toga je moguće rekonstruisati grad u periodu 17. i 18. vijeka. Jedna je zanimljivost - Herceg Novi ima gravira i veduta u tom periodu – 70, više nego mnogo veći Dubrovnik.

- Crkve su najveće bogatstvo - pod nazivom „89 sakralnih dragulja“, dao sam u ovoj knjizi fotografije svih crkava i legende o njima. Čuveni akademik Pavle Mijović ih naziva sakralnim draguljima, a za manje područje sa više sakralnih objekata on nije znao.

U drugoj sagi govorim o arheološkim raritetima iz perioda antike i preromanike, čuvenim freskama s kraja 12. vijeka u Crkvi Rize Bogorodice u Bijeloj, vrlo vrijednoj crkvi Svetog Srđa i Vakha na Podima zadužbini Herceg Stjepana Kosače, a centar kulturnog zbivanja kroz čitav 18. i 19. vijek bile su velika i mala crkva uspenja Bogorodice na Savini, o čemu pišem u tri kasnije sage. Kompleks manastira Savina je fundamentalni spomenik kojem poseban prestiž i međunarodni ugled daju freske Uspenja Bogorodice u maloj crkvi, čiji je autor Kotoranin Lovro Marinov Dobrićević, a koje se mogu uporediti sa najvrijednijim freskama manastira Studenica i Dečani. Jedan od najljepših u Herceg Novom, kompleks manastira Savine ima 3 crkve – veliku crkvu Uspenja Bogorodice iz kraja 18. vijeka, malu crkvu iz 15. vijeka i malu crkvu iz 15. vijeka nazvanu po Svetom Savi, po čemu se zove i cio kompleks koji predstavlja svojevrsna pluća grada. „Čini se

¹ Seferović, Lazar: “Herceg Novi – 22 sage o kulturnom blagu“, Herceg Novi, Biblioteka Dissertatio edition, 2006.

kao da se priroda takmičila sa čovjekom u tome ko će ljepše zdanje napraviti, kao što je i sam kompleks manastira Savina“, kazao je veliki poznavalac bokeške umjetnosti Don Niko Luković, a citira nam ga prof. Lazar Seferović, autor monografije „Herceg Novi - 22 sage o kulturnom blagu“.

Herceg Novi na našem dijelu Jadrana i na umjetničkoj sceni Mediterana opravdano slovi za grad pjesnika, pisaca i putopisaca, grad slikara i muzičkih umjetnika, a mnoga njihova najpoznatija djela su nastala baš u ovom gradu. Njegoš, Ivo Andrić, Mihailo Lalić, Zuko Džumhur, ostavili su trajan pečat u Novom gradu „koji sjedi nakraj mora i valove broji niz pučinu“... Likovna umjetnost se trajno nastanila u Herceg Novom, kao i muzičko stvaralaštvo. Herceg Novi bi i u ovom vremenu mogao opravdati titulu kulturne prijestonice Crne Gore.

- U 16. i 17. sagi govorim o slikarima, jer umjetnici Herceg Novog 20. vijeka obilježili su ga dominantno svojim imenima. Svjetski i evropski poznati mag je Vojislav - Vojo Stanić, ali tu su i ostali majstori slikarstva: Mato Đuranović, Aco Prijić, Đorđe Pravilović koji slika more i sve što more stvara. Tu je 20-ak poznatih umjetnika, skulptora, slikara, arhitekata, a u 17. sagi govorim o Herceg Novskoj likovnoj sceni na početku 20. vijeka. Preko 30 je slikara koji će poći u svijet, a neki su otišli, čime je dokazano da je na početku 21. vijeka Herceg Novi likovno središte ne samo Crne Gore, nego i šire. Govorim posebno o čuvenoj Umjetničkoj školi na Savini, koju su Petar Lubarda i Milo Milunović promovisali u ogromno izvorište tradicije koje dopire do Dada Đurića u Parizu, a sjećanja na njega kao učenika škole, ovjekovječena su u ovoj knjizi. Za oko dvadeset godina postojanja (1948-1966), ta je škola iznjedrila preko 10 generacija poznatih likovnih umjetnika.

U sagi 21 je prava mala istorija muzike, od violiniste Steva Prnjata do pijaniste Boris Kraljevića, koji je posebno lijepo o tome govorio i u C-molu odsvirao Mocartovu „Fantaziju“, čime je učinio promociju ove knjige jednom od najljepših. Hoću da kažem - Herceg Novi je i grad muzičara, a ne samo grad slikara, ne samo grad galerija, filma, muzeja...No, Herceg Novi, u svakom slučaju, treba svu tu vrijednost i bogatstvo, a moja poruka, umjesto pogovora, je da budućim istraživačima stavim sve na raspolaganje, kako bi utvrdili koje su to prave vrijednosti koje će opstati i u 21. vijeku...

Veliki je bio razlog da prof. Seferović predstavi i oko 40 stranih, jugoslovenskih i novskih pisaca i zapita se da li iko zna koliko je stara veza između pjesnika i grada Herceg Novog. Ima možda mnogo ljepših i atraktivnijih, razvijenijih, bogatijih gradova, ali ljepota jednog grada, mjesta i podneblja je tek kad je opjeva poetska duša, kao što je Pariz opjevao Žak Prever, a Novi je, pored ostalih, opisao Eborenze, portugalski pjesnik, pa Petar I, Njegoš i ostali, svoja najljepša sjećanja koja su ovdje doživjeli... Preko pjesnika je prof. Seferović želio da probudi taj poetski duh, ne samo pjesnika nego i svakog građanina Herceg Novog, da otkrije vrijednost i ljepotu grada u trajanju od 600 godina.

U posljednjoj sagi prof. Seferović je opisao pejzažnu arhitekturu i prirodne vrijednosti grada i okoline, od bokeških sela i naselja hercegnovskog podneblja do starih kuća i zdanja u urbanom dijelu, jer kako je rekao arhitekta prof. Milan Zloković: „Bokelji od pamtivijeka u svom srcu nose veliko mediteransko trojstvo – more, brodove i kamene kuće.

Značajna su otkrića poluostrva Luštica i budućeg regionalnog parka Orjen. Prvi put se zašlo u kuću, stan, mobilijar, u slike i sjećanja pomoraca i ostalih žitelja. Bogatstvo Boke Kotorske je u identitetu mediteranskog podneblja jer je novsko selo više živjelo mediteranskim nego unutrašnjim kontinentalnim životom.

Sage profesora Seferovića o Herceg Novom, postojale su kao netaknuta ljepota u njemu samom, od kad on postoji. Sage su, s jedne strane, naučno protkane, stručno obrađene, ali su njegova velika emocija prema voljenom gradu, one su eseji satkani u svojevrsnom, uslovno rečeno - elitno urađenom turističkom bedekeru, kapitalnoj monografiji grada.

Profesor Lazar Seferović je, priznaje nam, imao namjeru da svojim pokoljenjima i ostalim Novljanima, ostavi u pamćenje vrijeme u kome je živio, kao i njegovi preci, kako bi potomci iz ovog ambijenta izvukli najljepše resurse, vrijednosti i imidž koji je ovaj grad imao, sa velikom željom da on takav izvorno i ostane. Da ga ne zaborave u ovim teškim i složenim vremenima u kojima živimo i da nikakvo materijalno siromaštvo ne smije usloviti duhovno siromaštvo. Zato je i moto ove knjige Euripidova rečenica: „Nigdje gorega jada nema - nego svoj zavičaj izgubiti!“

A sama Boka Kotorska je, kaže prof. Seferović, bila i ostala, antropološka motivacija stvaralaštva, velika duhovna egzaltacija života, pa joj se, tim prije, duguje najveći dug.

„Što je istorija, ako nije traženje zavičaja. Putovanje na kojem nikada nijesmo bili. Nije zavičaj samo onaj otkuda se polazi, nego i onaj gdje se dolazi. Najveća je uloga umjetnosti u pružanju mogućnosti za velike i široke identifikacije i za ostvarivanje zajedničkog i pojedinačnog osjećanja smisla i ljepote. Mnoge naše regionalne umjetničke vrijednosti postale su nacionalne i univerzalne“²

2006.

² Seferović, Lazar: “Herceg Novi – 22 sage o kulturnom blagu“, Herceg Novi, Biblioteka Dissertatio edition, 2006.